

บทที่ 3

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ ในลักษณะกรณีศึกษา (Case study) โดยผู้วิจัยได้เข้าไปศึกษา ทำความคุ้นเคย และสัมภาษณ์ครอบครัวที่เป็นกรณีศึกษา โดยใช้การสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม การสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ซึ่งในการสังเกตและบันทึกการสังเกต ตัวผู้วิจัย มีความสำคัญที่สุดเพราะเป็นการศึกษาโดยการเข้าไปสัมผัส เจาะลึกถึงพฤติกรรมด้านต่างๆของมนุษย์ในชุมชนที่เลือกศึกษาโดยตรง (งามพิศ สัตย์ลงวน , 2537) ดังนั้นผู้วิจัยจึง ลงทะเบียนเรียนวิชาการศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพ และศึกษาเอกสาร หนังสือ ตำรา บทความด้านงานวิจัยเชิงคุณภาพและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น การวิจัยเชิงคุณภาพ (สุภางค์ จันทวานิช , 2535) การวิจัยทางมนุษยวิทยา (งามพิศ สัตย์ลงวน , 2527) กระบวนการการเป็นหมอนวด (ศุภิมา นฤมล , 2537) การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ (สุภางค์ จันทวานิช , 2535) รวมบทความว่าด้วยการวิจัยเชิงคุณภาพ (ชมรมวิจัยเชิงคุณภาพ สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย , ม.ป.ป.) เป็นต้น เพื่อเตรียมตัวเองในการทำวิจัย และศึกษาหนังสือ เอกสาร งานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับ การอบรมเลี้ยงดูเด็กทั้งในครอบครัวทั่วไป และที่เจาะจงเฉพาะครอบครัว ที่มีผู้ปกครองคนเดียวและพัฒนาการของเด็กในด้านร่างกาย ขั้นตอนที่ใช้ในการวิจัยดังนี้

1. สร้างเกณฑ์ในการเลือกกรณีศึกษา

การวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้เลือกศึกษาในเขตกรุงเทพมหานคร เนื่องจากกรุงเทพมหานคร เป็นจังหวัดที่มีประชากรจากทุกแห่งทั่วประเทศย้ายถิ่นฐานเข้ามาอาศัยอยู่และทำมาหากิน ทำให้ประชากร ในกรุงเทพมีจำนวนมากขึ้น มีการกระจายรายได้ และมีความเจริญทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีเติบโตอย่างรวดเร็ว ดังนั้นเมื่อมีประชากรมากขึ้นและความแตกต่างระหว่างชั้นทางสังคมก็มีมากขึ้นด้วย ปัญหาด้านต่างๆที่เกี่ยวข้องกับชีวิตก็มากขึ้นเป็นเงาตามตัว เช่น ปัญหา ยาเสพติด ปัญหาอาชญากรรม ปัญหาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะปัญหาครอบครัว ชูติศย์ ปานเปรี๊ยะ (2539) ได้กล่าวถึงสถิติการหย่าร้างในปี พ.ศ 2538 ว่ามีการแต่งงานจำนวน 4 แสนคู่ แต่ในขณะเดียวกันมีการหย่าร้างกันถึง 5 หมื่นคู่ ซึ่งนับว่าสูงมาก

ในปี พ.ศ 2535 พบว่า ในกรุงเทพมหานครมีประชากรที่เป็นมารดาทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูบุตรแต่เพียงลำพังคนเดียวกว่าประมาณ 25 เปอร์เซ็นต์ ของประชากรทั้งหมด และสถานการณ์ของครอบครัวก็มีแนวโน้มเกิดปัญหาการหย่าร้าง แยกทางกันอยู่ในระดับสูงด้วย (นิธยา ศษภักดี , 2536) ซึ่งผลที่เกิดตามมาคือ เด็กถูกทอดทิ้งมีจำนวนมากขึ้นด้วยสถิติดังกล่าวมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วเป็นวิกฤตในระยะเวลาที่ผ่านมา ดังนั้นผู้วิจัยจึงสนใจเลือกกรุงเทพมหานครเป็นสถานที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้

1. การเลือกสนาม

ผู้วิจัยเลือกสนามในการวิจัยโดยใช้ วิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive Random Sampling) มีเกณฑ์การเลือกโรงเรียนดังนี้

1.1 เป็นโรงเรียนสังกัดสำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร ซึ่งตั้งอยู่ในชุมชนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจและสังคมปานกลาง

1.2 เป็นโรงเรียนที่เปิดสอนระดับชั้นอนุบาล ซึ่งรับเด็กวัยอนุบาลอายุ 3-6 ปี

1.3 เป็นโรงเรียนที่มีเด็กวัยอนุบาลมาจากครอบครัวที่มีมารดาเพียงลำพังคนเดียว เนื่องจากมารดาหย่าร้างกับบิดา หรือบิดาถึงแก่กรรม ทั้งนี้มารดาไม่ได้สมรสใหม่

1.4 เป็นโรงเรียนที่ให้ความร่วมมือในการทำวิจัย

โรงเรียนวัดทุ่งใหญ่ (นามสมมุติ) เขตกรุงเทพมหานคร เป็นโรงเรียนที่มีสภาพตรงตามเกณฑ์ที่กำหนดผู้วิจัยจึงเลือกเป็นโรงเรียนสำหรับศึกษาในงานวิจัย

2. การเลือกกรณีศึกษา

เมื่อได้ โรงเรียนวัดทุ่งใหญ่ สังกัดสำนักงานการประถมศึกษากรุงเทพมหานคร เป็นสนามทำการวิจัยแล้ว ผู้วิจัยได้ดำเนินการเลือกกรณีศึกษาตามขั้นตอนดังนี้

2.1 ผู้วิจัยทำหนังสือขอความร่วมมือในการทำวิจัย จากบัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยเพื่อนำไปให้ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดทุ่งใหญ่ซึ่งเป็นสนามของการวิจัย

2.2. ผู้อำนวยการโรงเรียนวัดทุ่งใหญ่พาผู้วิจัยไปแนะนำตัวกับครูประจำชั้นระดับอนุบาล ซึ่งมีจำนวน 6 ชั้นเรียน โดยแบ่งชั้นเรียนเป็นระดับชั้นอนุบาลปีที่ 1 จำนวน 3 ห้อง และระดับชั้นอนุบาลปีที่ 2 จำนวน 3 ห้อง

2.3 ผู้วิจัยชี้แจงวัตถุประสงค์ในการทำวิจัย และขอความร่วมมือจากครูประจำชั้นอนุบาลจำนวน 6 คน แล้วขอประวัติส่วนตัวเด็ก และคัดเลือกเด็กที่อยู่ในครอบครัวตามเกณฑ์ที่เป็นกรณีศึกษา ซึ่งลักษณะของครอบครัวที่อยู่ในเกณฑ์การเลือกมีดังนี้

2.3.1 เป็นครอบครัวที่มีมารดาสูญเสียคู่สมรสโดยการหย่าร้าง แยกกันอยู่หรือ ถึงแก่กรรม

2.3.2 เป็นครอบครัวที่มีมารดารับผิดชอบในการทำหน้าที่อบรมเลี้ยงดูเด็ก

2.3.3 เป็นครอบครัวที่มีบุตรชายหรือบุตรหญิงอยู่ในวัยอนุบาล อย่างน้อย 1 คน

จากเกณฑ์ดังกล่าว ปรากฏว่าได้ครอบครัวที่เป็นกรณีศึกษา จำนวนทั้งสิ้น 6 ครอบครัว กระจายอยู่ในชั้นเรียนห้องต่างๆ

2.4 ผู้วิจัยขอให้ครูประจำชั้นแนะนำผู้วิจัยกับมารดาที่เป็นกรณีศึกษา เพื่อแจ้งวัตถุประสงค์ของการทำวิจัยและขอความร่วมมือ ซึ่งทั้ง 6 ครอบครัว ได้อนุญาตให้ผู้วิจัยสัมภาษณ์ และ สังเกตพฤติกรรมของเด็กที่บ้านด้วยความเต็มใจ

2. เครื่องมือและการสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

2.1 เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยมี 2 ชุด ประกอบด้วย

2.1.1 แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม

2.1.2 แบบวิเคราะห์ข้อมูล

2.1.1 แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม เป็นแบบที่ใช้บันทึกข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการสัมภาษณ์มารดาที่เป็นกรณีศึกษา จำนวน 6 ครอบครัว ดังนี้

1) การสังเกต เป็นการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและแบบไม่มีส่วนร่วม โดยผู้วิจัยได้เข้าไปเก็บและบันทึกข้อมูลตามหัวข้อที่กำหนดไว้ในการสังเกต คือ

1.1) สังเกตสภาพแวดล้อมทั่วไป ซึ่งเป็นสภาพของบ้านที่อาศัย ลักษณะภายในบ้าน และเขียนแผนผังแสดงการจัดวางอุปกรณ์เครื่องใช้

1.2) สังเกตพฤติกรรมของมารดา

1.3) สังเกตพฤติกรรมของเด็กที่บ้านและที่โรงเรียน

2) การสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์แบบไม่เป็นทางการ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดแนวคำถามที่สำคัญของการสัมภาษณ์ไว้ดังนี้

2.1) สัมภาษณ์ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป เป็นการกำหนดแนวคำถามเกี่ยวกับข้อมูลทางกายภาพและสิ่งแวดล้อม ลักษณะที่ตั้งของครอบครัว การคมนาคม การติดต่อสื่อสาร และสภาพแวดล้อมในชุมชน

2.2) สัมภาษณ์ข้อมูลพื้นฐานของครอบครัวกรณีศึกษา โดยใช้แนวคำถาม ดังนี้

- (1) ประวัติชีวิต : ชีวิตในวัยเด็ก การเลือกคู่ครอง และชีวิตครอบครัว ช่วงการหย่าร้างหรือการที่สามีถึงแก่กรรม
- (2) เจตคติและความคิดเห็นต่อชีวิตครอบครัวและการสมรส
- (3) สิ่งแวดล้อมและที่อยู่อาศัยในปัจจุบัน
- (4) ครอบครัวและเครือญาติในครอบครัวใหม่ภายหลังการหย่าร้างหรือการที่สามีถึงแก่กรรม
- (5) การดำเนินชีวิตประจำวันของมารดาและเด็ก
- (6) บุคลิกภาพของมารดาและบุคลิกภาพของเด็ก

2.3 สัมภาษณ์มารดาเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็ก โดยใช้แนวคำถาม ดังนี้

- (1) การหาเลี้ยงครอบครัว
- (2) การส่งเสริมพัฒนาการด้านต่างๆ ได้แก่

การพัฒนาด้านร่างกาย

การพัฒนาด้านอารมณ์จิตใจและคุณธรรม

การพัฒนาด้านสังคมและบุคลิกภาพ

การพัฒนาด้านสติปัญญา

ลักษณะของแบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม เป็นแบบบันทึกที่กำหนดหัวข้อและมีช่องว่างสำหรับให้บันทึกข้อมูล ซึ่งประกอบด้วย สถานที่ วัน/เดือน/ปี เวลาที่สังเกต พฤติกรรมขณะให้ข้อมูล วิธีการได้ข้อมูล และบริเวณพื้นที่ว่างตอนล่าง เป็นพื้นที่สำหรับบันทึกข้อมูล และข้อสังเกต

2.1.2 แบบวิเคราะห์ข้อมูล เป็นการนำเสนอข้อมูลที่ได้จากการบันทึกข้อมูลภาคสนาม มาจัดระบบข้อมูล โดยใช้วิธีการดังนี้

1) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการจัดทำดัชนีข้อมูล เป็นการนำข้อมูลมาจัดทำบทวิเคราะห์ เพื่อจัดทำดัชนีข้อมูล เพื่อตรวจสอบข้อมูลเบื้องต้น

2) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการเปรียบเทียบ เป็นการสร้างตารางวิเคราะห์ เปรียบเทียบการอบรมเลี้ยงดูเด็กของครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียวด้านภาระหาเลี้ยงครอบครัว และการเลี้ยงดูและส่งเสริมพัฒนาการเด็ก ในด้านร่างกาย อารมณ์จิตใจและคุณธรรม สังคมและบุคลิกภาพ และสติปัญญา

3) การวิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์ส่วนประกอบ เป็นการสร้างตารางการวิเคราะห์ส่วนประกอบข้อมูลพื้นฐานเพื่อหาความสัมพันธ์ระหว่างข้อมูลพื้นฐานต่างๆ และระหว่างข้อมูลพื้นฐานกับการอบรมเลี้ยงดูในด้านต่างๆ โดยการอุปนัย

2.2 การสร้างเครื่องมือในการวิจัย

การสร้างเครื่องมือในการวิจัยมีลำดับขั้นตอนในการสร้าง ดังนี้

1) ศึกษารวบรวมข้อมูลพื้นฐานจาก เอกสาร ตำรา สิ่งพิมพ์ รายงานการวิจัย และวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กโดยเฉพาะในครอบครัวที่มีผู้ปกครองคนเดียว เพื่อเป็นแนวทางกำหนดกรอบแนวคิดในการสังเกตและการสัมภาษณ์

2) รวบรวมความรู้เพื่อนำมาสร้างกรอบแนวคิด และแนวคำถามที่ใช้ในการ สัมภาษณ์และการสังเกตในแบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม (โปรดดูรายละเอียดในภาคผนวก ก)

3) นำเครื่องมือไปทดลองเก็บข้อมูลเบื้องต้นกับกรณีศึกษา และหาข้อบกพร่อง และรายละเอียดเพิ่มเติม จากนั้นนำมาแก้ไข ตรวจสอบ ร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อให้ได้กรอบแนวคิดและแนวคำถามที่ครอบคลุม

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

3.1 การเตรียมตัวก่อนเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยจัดเตรียมเครื่องมือและอุปกรณ์ในการเก็บรวบรวมข้อมูล เช่น สมุด เครื่องเขียน เทปบันทึกเสียง แบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม แบบสัมภาษณ์ข้อมูลพื้นฐาน แนวคำถาม เป็นต้น

3.2 การเก็บข้อมูลเบื้องต้น ผู้วิจัยทำการวิจัยภาคสนาม โดยใช้การสังเกตและการสัมภาษณ์ข้อมูลพื้นฐานทั่วไป ดังนี้

- 1) สำรวจลักษณะทางกายภาพและสิ่งแวดล้อมชุมชน เช่น บริบททางสังคม สถาน ที่ต่างๆในชุมชน การคมนาคมติดต่อสื่อสาร ลักษณะบ้านและผู้อยู่อาศัย
- 2) ทำแผนที่บ้านและแผนผังภายในบ้าน
- 3) ทำแผนภูมิเกี่ยวกับเครือญาติ

3.3 การเก็บข้อมูลเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยอนุบาลของครอบครัวที่มีมารดาคนเดียว โดยจัดทำดัชนีค่าเพื่อเป็นแนวทางในการเก็บข้อมูล แล้วใช้แนวคำถามในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก ไปสัมภาษณ์มารดา 6 คนที่เป็นกรณีศึกษาและบุคคลที่เกี่ยวข้องแบบไม่เป็นทางการ โดยการสังเกตทั้งแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมประกอบด้วย ผู้วิจัยได้ขอนัดสัมภาษณ์มารดาที่บ้านในช่วงเวลาเย็นหลังเลิกงาน หรือเวลาที่ว่างในวันหยุดเสาร์-อาทิตย์ โดยใช้เวลาในการเก็บข้อมูลวันละ 1 คน คนละประมาณ 1 - 2 ชั่วโมง เป็นเวลาทั้งสิ้น 12 สัปดาห์ ซึ่งการเก็บข้อมูลมารดา 1 คน ใช้เวลา 6 - 7 ครั้ง

ในขณะที่เก็บข้อมูล ผู้วิจัยบันทึกข้อมูลที่ได้ในแบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม รวมทั้งใช้เทปบันทึกเสียงในการสัมภาษณ์ด้วย เมื่อได้ข้อมูลแล้วผู้วิจัยนำมาทำดัชนีข้อมูล เพื่อใช้ในการวิเคราะห์ต่อไป

3.4 ในช่วงเวลาที่เก็บข้อมูล ผู้วิจัยได้ใช้ช่วงเวลาเช้าและบ่ายอยู่ที่โรงเรียนวัดทุ่งใหญ่ สังเกตพฤติกรรมของเด็กที่อยู่ในครอบครัวที่เป็นกรณีศึกษาและสัมภาษณ์ครูประจำชั้นของเด็ก เพื่อให้ได้ข้อมูลเพิ่มเติมใช้ในการตรวจสอบข้อมูล

3.5 ข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ ผู้วิจัยได้นำมาวิเคราะห์ข้อมูลเบื้องต้นร่วมกับอาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เพื่อตรวจความเพียงพอของข้อมูล และเก็บข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังขาดไป โดยเก็บต่อไปอีก 4 สัปดาห์ เพื่อเป็นการตรวจสอบความเชื่อถือได้ของข้อมูลอีกครั้งหนึ่ง

3.6 ผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งหมดที่รวบรวมได้มาวิเคราะห์ ตามกระบวนการวิเคราะห์ด้วยเทคนิคต่างๆ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

4.1 ตลอดระยะเวลาที่เก็บข้อมูล ผู้วิจัยตรวจและวิเคราะห์ข้อมูลควบคู่กันไป ด้วยวิธีการตรวจสอบข้อมูล เพื่อให้เกิดความเชื่อถือได้และเกิดความเข้าใจ โดยการนำเสนอข้อมูลเบื้องต้นอย่างละเอียดด้วยวิธีการบรรยาย (Descriptive) และใช้การตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) คือ การตรวจสอบ โดยพิจารณาความสอดคล้อง และความแตกต่างของข้อมูล จากแหล่งเวลา แหล่งสถานที่ และแหล่งบุคคล ซึ่งแหล่งเวลา หมายถึง หากข้อมูลต่างเวลากัน จะเหมือนกันหรือไม่ แหล่งสถานที่ หมายถึง หากข้อมูลต่างสถานที่กันจะเหมือนกันหรือไม่ และแหล่งบุคคล หมายถึง ถ้าบุคคลผู้ให้ข้อมูลเปลี่ยนไปจะเหมือนเดิมหรือไม่ ผู้วิจัยดำเนินการโดย

- 1) การสังเกตพฤติกรรม และสัมภาษณ์มารดาในเวลาต่างกัน คือ ทั้งช่วงเช้า และบ่าย
- 2) การสังเกตพฤติกรรม และสัมภาษณ์มารดา กระทำในสถานที่ต่างกัน คือ ที่โรงเรียนและที่บ้าน
- 3) การสังเกตและสัมภาษณ์บุคคลอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ สมาชิกในบ้าน , ครู , บุตร , พี่เลี้ยง

จากนั้นผู้วิจัยได้ตรวจสอบปริมาณข้อมูล โดยตรวจสอบข้อมูลกับกรอบแนวคิดที่กำหนดไว้ว่า ได้ข้อมูลครบถ้วนตามความต้องการหรือไม่ เมื่อพบว่ายังไม่ครบถ้วน ผู้วิจัยหาข้อมูลเพิ่มเติม หลังจากได้ข้อมูลมาแล้วผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งหมดที่ได้ มาจัดทำดัชนี (Indexing) เพื่อจัดหมวดหมู่สำหรับการวิเคราะห์ต่อไป